

ДОВІДКА
про роботу спеціалістів психологічної служби щодо створення
психологічно безпечного освітнього середовища в закладах загальної
середньої освіти області

На виконання наказу Департаменту освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації від 31.10.2024 № 1543-ОД «Про підготовку питань на розгляд колегії» протягом листопада 2024 року робочою групою Департаменту освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації з виїздом до закладів загальної середньої освіти Сумської міської, Степанівської селищної, Бездрицької, Верхньосироватської сільських рад, шляхом аналізу інформації, наданої органами управління освітою територіальних громад області, вивчено роботу практичних психологів, соціальних педагогів закладів загальної середньої освіти щодо створення психологічно безпечного освітнього середовища.

У ході вивчення з'ясовано, що питання розбудови психологічно безпечного освітнього середовища в закладах освіти знаходиться на контролі місцевих органів управління у сфері освіти. Так, протягом останніх двох років у Бочечківській, Хмелівській, Андріяшівській сільських, Хотінській селищній, Путивльській міській територіальних громадах це питання розглянуто на засіданнях колегій органів управління освітою; у Краснопільській, Миколаївській селищних, Бездрицькій, Дубов'язівській, Верхньосироватській, Коровинській, Миколаївській сільських – на нарадах керівників закладів освіти. Загалом питання обговорено в 49 територіальних громадах.

Вивчення роботи практичних психологів, соціальних педагогів закладів загальної середньої освіти засвідчило, що діяльність спеціалістів із забезпечення психологічної безпеки освітнього середовища враховує всі напрями роботи з учасниками освітнього процесу.

Найважливішими напрямками в роботі зі здобувачами освіти є попередження будь-яких проявів насильства в учнівському середовищі; формування в дітей та підлітків навичок безпечної поведінки та ненасильницької, безконфліктної комунікації; запобігання дезадаптаційним проявам, забезпечення сприятливого психологічного клімату в шкільних колективах.

Важливою умовою ефективності реалізації означених завдань є проведення діагностичних досліджень щодо проблеми насильства, булінгу, кібербулінгу в закладі освіти, вивчення задоволеності освітнім середовищем. Протягом двох останніх років практичними психологами, соціальними педагогами закладів загальної середньої освіти проведено 1 487 опитувань, якими охоплено 29 284 здобувачі освіти. Так, практичним психологом Бездрицького ліцею Бездрицької сільської ради в жовтні 2024 року проведено анкетування учнів середньої та старшої школи «Моє життя у сім'ї та школі»; практичними психологами Комунальної установи Сумська спеціалізована школа I-III ступенів № 1 ім. В.Стрельченка, Комунальної установи Сумська загальноосвітня школа I-III ступенів № 23, Комунальної установи Сумська

загальноосвітня школа I-III ступенів № 20 – опитування щодо задоволеності освітнім середовищем; фахівцями психологічних служб Верхньосироватського ліцею Верхньосироватської сільської ради, Косівщинського ліцею імені Лесі Українки, Степанівського ліцею Степанівської селищної ради – опитування щодо ставлення учнів до проблеми насильства, булінгу.

Отримані результати є основою для вибору форм і методів подальшої консультативно-просвітницької, корекційної та профілактичної роботи з дітьми та педагогами. У 2023 – 2024 роках практичними психологами, соціальними педагогами закладів загальної середньої освіти області надано 2 869 консультацій для учасників освітнього процесу щодо попередження булінгу в закладі освіти, з них – 1 220 учням.

Щороку в закладах загальної середньої освіти проводиться Тиждень протидії булінгу (далі – Тиждень). Так, у вересні 2024 року в рамках Тижня спеціалістами психологічної служби закладів загальної середньої освіти області проведено 338 просвітницьких заходів із зазначеної тематики. Зокрема, практичним психологом Комунальної установи Сумська загальноосвітня школа I-III ступенів № 23 під час ранкових зустрічей з учнями 1-4 класів з метою формування навичок ненасильницького вирішення конфліктів організовано керований перегляд відео «Скажемо булінгу «Ні!», мультфільмів «Іжачок», «Хаппі та її суперсила». Для учнів 5-11 класів проведено інтерактивні заняття «Асертивна поведінка. Поважаючи себе – поважай інших...», вебквест «Булінг у школі», розповсюджено інформаційні пам'ятки «Моя кібербезпека під час військового стану», «Кібербезпека – покрокова інструкція», «Відповідально та безпечно спілкуємося в Інтернеті». Спеціалістами Косівщинського ліцею імені Лесі Українки Степанівської селищної ради проведено години психолога «Ми проти булінгу», у гугл-класах розміщено інформаційні та відеоматеріали з таких тем: «Що таке булінг?», «Хто може стати жертвою булінгу й куди та до кого звернутися у такому випадку».

Практичним психологом Сумської початкової школи № 30 «Унікум» з метою сприяння ефективній комунікації та соціалізації учнів проведено години спілкування, інформаційні хвилинки, уроки добросердя, ранкові онлайн-зустрічі «Толерантність в нашому житті», «Я та інші. Гармонійне спілкування», «Дружити справа нелегка, але дружити треба вміти». На нарадах при директорів у травні 2023 року розглянуто питання «Аналіз стану попередження випадків булінгу в закладі освіти», у жовтні 2023 року – «Безпечна школа. Маски кібербулінгу», у січні 2024 року – «Кібербулінг: безпечне віртуальне спілкування», у жовтні 2024 року – «Як виявити жорстоке ставлення до дитини». Проведена робота сприяє формуванню відчуття захищеності та психологічного комфорту в дітей: 70% опитаних батьків учнів закладу вказали, що їх діти почуваються в школі безпечно.

Формуванню безпечної атмосфери в закладі освіти, вирішенню конфліктів ненасильницьким шляхом сприяє діяльність Служби порозуміння. Протягом останніх двох років Служби порозуміння функціонували у 50 закладах загальної середньої освіти. Шкільними медіаторами спільно з координаторами

проведено 310 медіацій та 244 «кола примирення». Так, практичним психологом – координатором Служби порозуміння Комунальної установи Сумська спеціалізована школа I-III ступенів № 1 ім. В.Стрельченка протягом 2023 – 2024 років проведено 7 тематичних кіл для учнів 8-11 класів. У Бездрицькому ліцеї Бездрицької сільської ради підлітком-медіатором спільно з практичним психологом проведено 6 медіацій та 7 «кіл примирення». У Комунальній установі Сумська загальноосвітня школа I-III ступенів № 23 та Косівщинському ліцеї імені Лесі Українки Степанівської селищної ради проведено 8 «кіл примирення» з питань конструктивної взаємодії здобувачів освіти з однолітками.

Окремим напрямом роботи психологічної служби з учнями є психологічна просвіта. Основними формами просвітницької роботи зі здобувачами освіти є тренінги та групові консультації. Протягом двох останніх років практичними психологами, соціальними педагогами для учнів закладів загальної середньої освіти області проведено 3 218 тренінгів, спрямованих на підвищення рівня обізнаності дітей та підлітків у сфері міжособистісної взаємодії, формування толерантного ставлення до інакшості. До участі в тренінгах залучено 36 953 учні різних вікових категорій.

Важливою умовою запобігання дезадаптаційним проявам, забезпечення сприятливого психологічного клімату в шкільних колективах є успішне проходження здобувачами освіти кризових періодів шкільного життя. З метою визначення кола учнів, які потребують підвищеної психолого-педагогічної уваги, спеціалістами служби щороку проводиться їх діагностичне вивчення. Узагальнені результати вивчення обговорюються на планових психолого-педагогічних консиліумах, використовуються для організації індивідуальної та групової корекційно-розвивальної, просвітницько-профілактичної роботи з учасниками освітнього процесу. Корекційно-розвиткові заняття проводяться як у синхронному, так і асинхронному режимі. Із цією метою практичними психологами здійснюються відеозаписи занять для учнів 1, 5 класів (Комунальна установа Сумська спеціалізована школа I-III ступенів № 1 ім. В.Стрельченка).

У корекційно-розвитковій та профілактичній роботі з дітьми спеціалістами активно використовуються сучасні доказові методики та техніки: Хібукі-терапія (Верхньосироватський ліцей Верхньосироватської сільської ради, Комунальна установа Сумська загальноосвітня школа I-III ступенів № 27), терапія іграшкою (Комунальна установа Сумська загальноосвітня школа I-III ступенів № 20).

Відчуття дітьми психологічної безпеки в закладі освіти значною мірою залежить від емоційного стану педагогів. З метою стабілізації психоемоційного стану вчителів, покращення їх комунікації з дітьми під час війни в області продовжено реалізацію регіонального психологічного проєкту «Завжди поруч». У 2023 – 2024 роках проєктом охоплено 300 закладів загальної середньої освіти. У рамках проєкту практичними психологами, соціальними педагогами

за звітний період проведено 9 014 ранкових та 6 220 інтервізійних зустрічей, якими охоплено відповідно 9 840 та 7 364 педагоги.

Робота спеціалістів психологічної служби щодо збереження та зміцнення професійного здоров'я педагогів, формування професійної стресостійкості, підвищення психологічної компетентності з питань навчання і виховання здобувачів освіти здійснюється і в рамках інших видів роботи, зокрема, консультування та просвіти. Протягом 2023 – 2024 років педагогам надано 3 178 індивідуальних та 1 912 групових консультацій (охоплено відповідно 2 713 і 6 552 особи), проведено 5 332 просвітницько-профілактичні заходи (охоплено 17 705 осіб). Так, практичними психологами проведено методичний воркшоп «Стратегії дій у випадках виявлення насильства щодо дітей», психологічний практикум «Арт- та тілесні техніки як спосіб розслаблення та зняття напруги» (Комунальна установа Сумська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 23), тренінги щодо попередження булінгу в класних колективах (Комунальна установа Сумська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 20, Косівщинський ліцей імені Лесі Українки, Степанівський ліцей Степанівської селищної ради).

Спеціалісти психологічної служби активно залучаються до реалізації всеукраїнських та міжнародних проєктів, спрямованих на формування навичок ненасильницького спілкування між учнями, між учнями та педагогами, створення безпечного освітнього середовища. Так, психологічна служба Сумської початкової школи № 30 «Унікум» взяла участь у реалізації проєкту «Психосоціальна підтримка дітей та батьків у Сумській області через систему освіти», що реалізовується Всеукраїнським фондом «Крок за кроком» за підтримки Action contre la faim (ACF). Для педагогів закладу спеціалістами служби проведено цикл тренінгів «Безпечне освітнє середовище», що сприяло підвищенню поінформованості педагогів щодо складових безпеки освітнього середовища, набуття ними умінь надавати першу психологічну допомогу. З вересня 2024 року психологічна служба закладу бере участь у конкурсі «Програма добробуту та самоврядування для шкіл Київської, Чернігівської та Сумської області від Міжнародної організації Save the Children.

У Бездрицькому ліцеї Бездрицької сільської ради, Косівщинському ліцеї імені Лесі Українки Степанівської селищної ради в межах проєкту «Про.Спільноти: безпечне та сприятливе середовище для навчання учнів» проведено тренінгові заняття «Інформаційна безпека», «Психологічна безпека». Загалом протягом двох років спеціалісти психологічної служби системи освіти області взяли участь у реалізації 20 проєктів всеукраїнського та регіонального рівнів, що спрямовані на створення безпечного і підтримувального простору для учнів.

Важливим аспектом у роботі практичних психологів та соціальних педагогів щодо розбудови психологічно безпечного освітнього середовища є психологічна просвіта батьків, що здійснюється у формі батьківських лекторіїв, навчальних семінарів, рольових ігор, тренінгів.

Заслугове на увагу досвід упровадження «Психолого-педагогічного університету для батьків», який проводиться практичним психологом та соціальним педагогом Комунальної установи Сумська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів № 1 ім. В.Стрельченка в синхронному та асинхронному режимах. Спеціалістами розроблено цикл тематичних зустрічей для батьків, відеозаписи яких розміщено на Ютуб-каналі практичного психолога.

Практичним психологом Комунальної установи Сумська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 23 у рамках діяльності «Клубу психологічної стійкості» для батьків проведено онлайн-зустрічі з тем «Підлітковий вік: виклики чи можливість», «Зростаємо в стійкості разом», «Як батьківські дії формують особистість». З березня 2023 року до листопада 2024 року проведено 8 онлайн-зустрічей з означеної тематики, охоплено понад 150 батьків. У Комунальній установі Сумська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 20 практичним психологом організовано роботу консультпункту для батьків.

Разом з тим під час вивчення питання щодо розбудови психологічно безпечного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти області виявлено проблемні питання.

Потребує покращення робота спеціалістів психологічної служби з батьками, зокрема щодо стабілізації їх психоемоційного стану. Так, за інформацією відділу освіти Комишанської сільської ради, соціальним педагогом Комишанського ліцею, який є єдиним спеціалістом психологічної служби в громаді загалом, протягом двох років для батьків не проведено жодного групового просвітницько-профілактичного заходу; спеціалістами закладів освіти Попівської сільської ради – лише 5, Коровинської сільської ради – 8.

Керівниками закладів загальної середньої освіти не здійснюється контроль за реалізацією спеціалістами програм, спрямованих на формування психологічно безпечного освітнього простору. Так, за інформацією Державної служби якості освіти в Сумській області протягом 2023 – 2024 років 73 практичні психологи закладів загальної середньої освіти області в рамках проекту, що реалізувався Державною службою якості освіти України спільно з Міністерством освіти і науки України, громадською організацією «Слова допомагають» пройшли навчання за програмою «Безпечний простір». Програма впроваджується лише в 17 закладах області.

При плануванні роботи щодо попередження насильства, булінгу в закладі освіти не витримується вимога наказу Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 № 1646 «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти» в частині планування заходів на основі результатів моніторингу стану освітнього середовища. Моніторинг проводиться спеціалістами служби несистематично, його результати не враховуються при визначенні заходів виховного впливу на наступний навчальний рік. Це певним чином впливає на ефективність просвітницько-профілактичної роботи, що її проводять практичні психологи та соціальні педагоги.

Недостатньою є й кількість проведених заходів. Аналіз статистичної інформації, наданої органами управління освітою, свідчить, що кожним спеціалістом психологічної служби закладів загальної середньої освіти області протягом року проводиться в середньому до 5 тренінгів з профілактики насильства, булінгу та кібербулінгу з дітьми, 1-2 – з педагогами, менше 1 – з батьками. Ще меншими є показники щодо проведення групових консультацій з усіма учасниками освітнього процесу. При цьому кількість звернень з боку учнів, педагогів та батьків щодо проявів булінгу за останні роки не зменшується: 2023 рік – 2 016, 2024 рік – 2 869 звернень. За інформацією Головного управління Національної поліції в Сумській області, протягом останніх двох років зафіксовано 33 звернення до правоохоронних органів щодо можливих фактів булінгу, з яких 4 було підтверджено.

Певним чином вирішенню цього питання може сприяти введення факультативів, спецкурсів соціально-психологічної спрямованості. Станом на 01.12.2024 лише 3 із 13 спеціалістів, робота яких вивчалася, мають можливість проводити такі заняття.

На час вивчення роботи практичних психологів, соціальних педагогів Сумської міської, Степанівської селищної, Бездрицької, Верхньосироватської сільських рад до банку дітей «групи ризику» спеціалістами внесено лише відомості про дітей із числа соціально незахищених категорій. При цьому не враховано категорії дітей, які мають дезадаптивні прояви поведінки, порушення емоційно-вольової сфери. Розроблені програми супроводу дітей «групи ризику» є формальними: у них не визначено ступінь впливу травмивної ситуації на дитину, не здійснено оцінку потреб учнів, завдання супроводу не відповідають виявленим проблемам, не здійснюється аналіз проміжних результатів, а відтак не вносяться корективи до завдань супроводу з опорою на досягнення учня. Це негативно позначається на ефективності роботи із цією категорією учнів.

Не відповідає вимогам оформлення протоколів групових психологічних та соціально-педагогічних досліджень. На час вивчення вони велися за зразком аналітичної довідки, у них відсутній якісний аналіз отриманих результатів. Це зумовлює загальний, незмістовний характер рекомендацій, що надаються учасникам освітнього процесу.

**Завідувач навчально-методичного
центру психологічної служби
Комунального закладу Сумський
обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти**

Ірина МАРУХИНА